

O “RADIOGRAFIE” CARTOGRAFICĂ A PEISAJULUI BUCOVINEI DE LA INCEPUTUL EPOCII MODERNE (1778)

– Partea I-a –

Ioan IOSEP

Cuvinte cheie: hartă austriacă, Bucovina

Key-words: Austrian map, Bucovina

A Cartographic “Radiography” of Bucovina at the Beginning of the Modern Period (1778). “*The Plan of Bucovina District in 72 sections drawn up in 1773, 774 and 775 (...) after geometrical survey (...)*” belongs to the category of the so-called “Austrian Joseph’s maps”, made during the reign of Joseph the 2nd, who ruled together with the monarch during the period 1765-1780 and then king of Austria (1780-1790).

After having studied the volume at the National Archives of Bucharest (number C VII 1), the author makes a general presentation of the map, and then, on the basis of some reasons extracted from the map itself, he comes with the hypothesis that it was finished in 1778, year that is written on the upper left hand corner of the title page of the plan and of each of the 72 sections, while the period mentioned in the title refers only to the time when the survey was done.

It is a polychrome map, result of a very meticulous work, with a high aesthetic quality and very easy to read. However, it has been cited only a few times in the specialty literature, unfortunately very little used and never described in detail.

The high scale (1:28.800) allowed the representation of numerous elements: landscape, hydrographic system, vegetation, human settlements (up to the level of houses!), ways of communication, borders, toponymy. We therefore, can state that this map is a minute presentation of the general framework of Bucovina at the end of the XVIIIth century, and that it is very useful in geographic, historical and toponymical research.

1. INFORMAȚII GENERALE. DESCRIEREA HĂRȚII

Printre hărțile valoroase și foarte interesante care se păstrează la Arhivele Naționale București este și cea intitulată *Plans des Bukowiner Districts bestehend in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 774 und 775 von einem Departement des Kaÿs: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden (Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni, întocmit după ridicări geometrice în anii 1773, 1774 și 1775 de Departamentul Imperial – Regal al Statului Major General; fig. 1).*

Mulțumim și pe această cale domnului profesor Alexandru Ungureanu de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași pentru amabilitatea de a ne fi semnalat, cu mulți ani în urmă, existența unui exemplar al *Planului* la Arhivele Naționale București, Domnia sa fiind, de altfel, primul care l-a introdus în circuitul științific.

Ea face parte din categoria așa-ziselor „hărți iosefine”, nume sub care sunt cunoscute reprezentările cartografice austriece realizate în timpul lui Iosif I (coregent al Austriei, 1765 – 1780; împărat, 1780 – 1790).

Este o hartă policromă, realizată printr-o execuție grafică manuală extrem de migăloasă, ceea ce, alături de mărimea scării de proporție, finețea desenului și a scrierii și calitatea cernelurilor folosite, asigură și astăzi o foarte bună lizibilitate a elementelor de conținut și o apreciabilă estetică.

Așa cum se precizează și în subtitlu, harta este alcătuită din 72 secțiuni (foi) propriu-zise. Lor li se adaugă încă două, una indicând titlul și legenda, cealaltă reprezentând „scheletul” planului.

Foaia de titlu, inspirată din cartografia antică și medievală, este concepută și desenată în manieră tradițională, cu numeroase „înflorituri” și elemente decorativ-estetice (fig. 1). Totuși, dincolo de acestea, ea poate fi considerată un adevărat document istoric. Ne referim la imaginea celor două personaje, stând în fața unui cort, pe malul unei ape (Strâmtoarea Bosfor), lângă un oraș-cetate (Istanbul / Constantinopole), reprezentând un oficial austriac, arătând cu o mână spre harta pe care o are pe genunchi (schița Bucovinei, desigur), pe cealaltă sprijinind-o amical (poate și cu condescendență) pe umărul unui turc de rang înalt, care, în timp ce fumează din narghilea, își aruncă și el privirile pe aceeași hartă. Exact așa sunt descrise, în Convenția din 7 mai 1775, negocierile dintre Thugut, ministrul plenipotențiar al Austriei și „prea excelentul și magnificul vizir al Imperiului Otoman”, Izzet Mehmet. La fel sună, în aceeași convenție, expresia diplomatică, adică foarte mult supralicitată și idealizată, a relațiilor dintre cele două mari puteri: solicitarea insistentă a Austriei de a obține o legătură ușoară, peste pământul Moldovei, între Transilvania și provinciile Galiția și Lodomeria (anexate de ea în 1772, în urma dezmembrării Poloniei) devine „o propunere amicală”, iar tratativele sunt descrise ca fiind „întemeiate pe sincera unire și pe armonia cea mai perfectă, care subzistă cu atîta fericire între ambele Curți” (M. Iacobescu, 1993, p. 79). În realitate, după cum se știe, relațiile au fost puternic concurențiale și adesea conflictuale.

Scheletul reprezintă o hartă schematică a Bucovinei (cu indicarea provinciilor vecine: Galiția, Maramureșul, Transilvania și Moldova), caroiată în dreptunghiuri numerotate cu cifre romane de la I la LXXII, având înscrise rețeaua hidrografică principală și 1-2 localități-reper (ca pe scheletele hărților topografice contemporane). Cu ajutorul lui se identifică ușor atât poziția spațială a fiecărei secțiuni, cât și foile vecine, cu care ea se racordează (fig. 2).

Foile (secțiunile), de formă dreptunghiulară, au, între liniile cadrului intern, dimensiunile de 638/422 mm fiecare, de unde rezultă că, dacă s-ar realiza un colaj, ar rezulta o hartă cu o suprafață totală aproximativă de 5,6/4,5 m.

În ciuda dimensiunilor mari, suportul pânzat al foilor le-a asigurat rezistența necesară, vis-à-vis de riscul deteriorării în timpul manipulării și utilizării lor în birou și, cu atât mai mult, pe teren.

Fiecare foaie este delimitată de un cadru și are înscrisă pe ea nomenclatura proprie (fig. 3), constând în câteva elemente care se regăsesc și pe planurile și hărțile topografice actuale : țara/ provincia istorică/ districtul în care se localizează teritoriul reprezentat (centrat, pe latura de sus), numărul foii (cu cifre arabe – deși pe schelet le corespund cifre romane! – în colțul din stînga-sus), iar pe mijlocul fiecărei laturi – indicativul numeric al fiecăreia dintre cele patru foi (*sectio*) cu care se racordează.

În colțul superior stâng al fiecărei foi (ca de altfel și pe pagina de titlu și pe schelet), imediat după numărul secțiunii, apare înscris un al doilea număr, 1778, pentru care harta, respectiv autorul sau autorii ei, nu dau nici o explicație (fig. 1, 2 și 3). După părerea noastră, faptul că acest număr apare pe toate foile, nu poate să însemne decât un anumit an – **1778**, care trebuie să fi avut o semnificație specială în istoria realizării hărții, motiv pentru care vom reveni asupra lui.

În colțul superior drept, fiecare foaie are înscris un **alt număr, 8**, care ridică și el, la rândul său, un semn de întrebare. Continuând comparația cu hărțile topografice contemporane, se poate presupune că acesta reprezintă numărul de serie (respectiv, în cazul de față – seria exemplarului aflat la Arhivele Naționale): întrucât harta va fi avut un tiraj oarecare, era de dorit să se poată asigura o evidență clară a tuturor secțiunilor componente, pentru fiecare exemplar în parte.

Confirmarea sau infirmarea acestor presupuneri ar putea veni prin comparație cu un alt exemplar, identificat undeva într-un alt fond documentar, oportunitate pe care, până în momentul de față, noi nu am avut-o.

Întrebări de același gen ridică și **numărul 34**, și el inscripționat atât pe pagina de titlu și pe schelet, cât și pe fiecare secțiune, pe mijlocul laturii superioare (fig. 1, 2, 3). După opinia noastră, el sugerează o anumită similitudine (prin raportarea probabilă la meridianul Ferro, din Canare, dacă avem în vedere că hărțile topografice austriece 1:75.000 din sec. XIX-XX conțin în mod expres această indicație) cu poziționarea foilor topografice actuale ale teritoriului României, care, după cum se știe, aparține fuselor 34 și 35 (raportate la meridianul Greenwich).

Pe latura dreaptă a fiecărei foi (fig. 3), într-un cadru separat, este atașat un tabel intitulat „*Dessignation derer in dieser Section Befindlichen Ortschaftten*” („*Denumirea localităților găsite în această secțiune*”), cu mai multe coloane: „*Nahmen der Ortschaftten*” (Numele localităților), „*Anzahl der Burger und Bauern*”; „*Gärtner und Häusler; Pferde*” (Numărul orășenilor și țăranilor; grădinari și slujitori; cai) .

Deoarece doar prima coloană este completată, se poate deduce că celelalte urmau să fie completate ulterior, tot pe teren, scopul urmărit fiind cât se poate de străveziu: înregistrarea (recenzarea) numerică și structurală a populației, gospodăriilor și a animalelor de interes militar (tracțiune și călărie) din provincia vizată a fi ocupată și care, la momentul finalizării hărții, fusese deja anexată.

Deși are o vechime de peste două secole (230 ani, mai exact), exemplarul de la Arhivele Naționale se prezintă într-o stare foarte bună de conservare, ceea ce denotă atât condițiile atente de depozitare, cât și faptul că, după opinia noastră, a fost puțin folosit și înainte, și după arhivare: în mod evident, atunci când și atât cât a fost utilizat, el a fost manevrat cu grijă, iar suportul de pânză și-a făcut datoria.

Trebuie să admitem că o asemenea hartă, de mare utilitate practică – militară, administrativă, economică, demografică (inclusiv prin datele statistice care urmau să fie înscrise în tabelele anexate la foi) a fost multiplicată într-un anumit tiraj. Fără să avem informații exprese, presupunem că la sfârșit de secol XVIII, într-o țară ca Austria, cunoscută prin nivelul de dezvoltare științifică și tehnică, multiplicarea nu s-a făcut prin copiere manuală, exemplar după exemplar, ca în antichitate și evul mediu (ceea ce ar fi fost și practic imposibil, date fiind finețea și volumul uriaș al elementelor desenate), ci prin realizarea, pe baza originalului de autor, a așa-zisului original de editare, obținut prin metalogravură sau litografiere (Al. Săndulache, V.

Sficlea, *Cartografie – Topografie*, ed. a doua, Edit. Did. și Ped., București, 1970, p. 397, 408- 409 și 412).

2. ANUL REALIZĂRII HĂRȚII

Lăsând la o parte anul (1773) înscris în fișa de la Biblioteca Arhivelor Naționale, pentru că este o greșeală evidentă în raport cu însăși informația din titlul hărții, cei câțiva autori geografi (Al. Ungureanu, 1980 și 2004, a și b; V. Băican, 1996) sau istorici care fac referiri la această hartă, acceptă implicit și explicit precizarea conținută în titlul ei, creditând ideea că a fost realizată într-o perioadă de 3 ani, 1773 – 1775.

Ori, după părerea noastră, anii indicați în titlu se referă, mai degrabă, numai la durata primei etape de realizare a planului, cea a ridicărilor de teren, care, fiind foarte laborioasă, va fi durată, într-adevăr, o perioadă atât de lungă. Prin urmare, produsul cartografic (originalul de teren), consecutiv acestor ridicări, nu putea fi finalizat prin desenare (sub forma originalului de autor), decât cel mai devreme în 1775, dacă nu cumva și această a doua etapă va fi durată mai mulți ani: în caz contrar, așa cum am subliniat deja, ce semnificație ar trebui să acordăm numărului **1778**, indicat pe fiecare din cele 72 de foi, pe pagina de titlu și pe schelet, în colțul din stânga sus? O astfel de supoziție nu poate fi exclusă din start, date fiind mărimea apreciabilă a teritoriului cartografiat (10.441 km²), scara mare, volumul imens al detaliilor și precizia lucrărilor de ridicare topografică și de desenare.

În același timp, putem avea în vedere și o altă ipoteză, chiar dacă, în lipsa unor argumente certe, este mai greu de susținut: ridicările topografice de teren din anii 1773 – 1775 s-ar fi putut concretiza „inițial” într-o primă variantă de hartă, la scară mai mică (și aceasta ar fi putut fi *Brouillons der Bukoviner Aufnahme bestend in 71 Sectionen*, scara 1:57.600 (existentă și ea la Arhivele Naționale București – n.n.; fig. 4.), care, în 1778, ar fi fost mărită de Fr. von Mieg la o scară de două ori mai mare, 1:28.800.

Aceste informații par să fi fost puse în circulație de N. Docan (1912) și sunt menționate ca atare de V. Băican (1996, p. 23), dar fără să-și spună punctul de vedere asupra lor: acceptă tacit și filiația, și indicația cu privire la scară (a se vedea și tabelul nr. 1, de la p. 16), în schimb, fără nici o explicație, continuă să i-o atribuie lui Büschel.

În ce ne privește (din păcate, lucrarea lui N. Docan nu ne-a fost accesibilă), considerăm că este posibil ca lucrurile să fi stat așa, cu un singur amendament: nu poate fi vorba de o simplă „mărire” a unei hărți inițiale, ci este de presupus că între timp s-au făcut completări, actualizări și, poate, chiar noi ridicări și verificări de teren, de aceea trebuie considerate ca două hărți mai mult sau mai puțin diferite. Dovada nu este doar diferența dintre titlurile lor și numărul de secțiuni (fig. 1 și 4), ci și – fapt mai mult decât curios, nesemnlat până acum – necoincidența dintre unitățile de măsură indicate pe scările grafice (fig. 4 și 6): pe *Plan*, ½ milă echivalează cu 6.000 pași (deci 1 milă = 12.000 pași), în timp ce pe *Brouillons* 1 milă are 10.000 pași!

În această ultimă interpretare, singura problemă este aceea că, în titlul așa-zisei noi hărți, nu se face nici o precizare cu privire la executarea **unor noi ridicări de teren** (subl.n.), așa cum procedează topografii și cartografii austrieci în cazuri mai mult sau mai puțin similare, cum ar fi, de exemplu, *Harta Mieg*, din 1774 (I. Iosep,

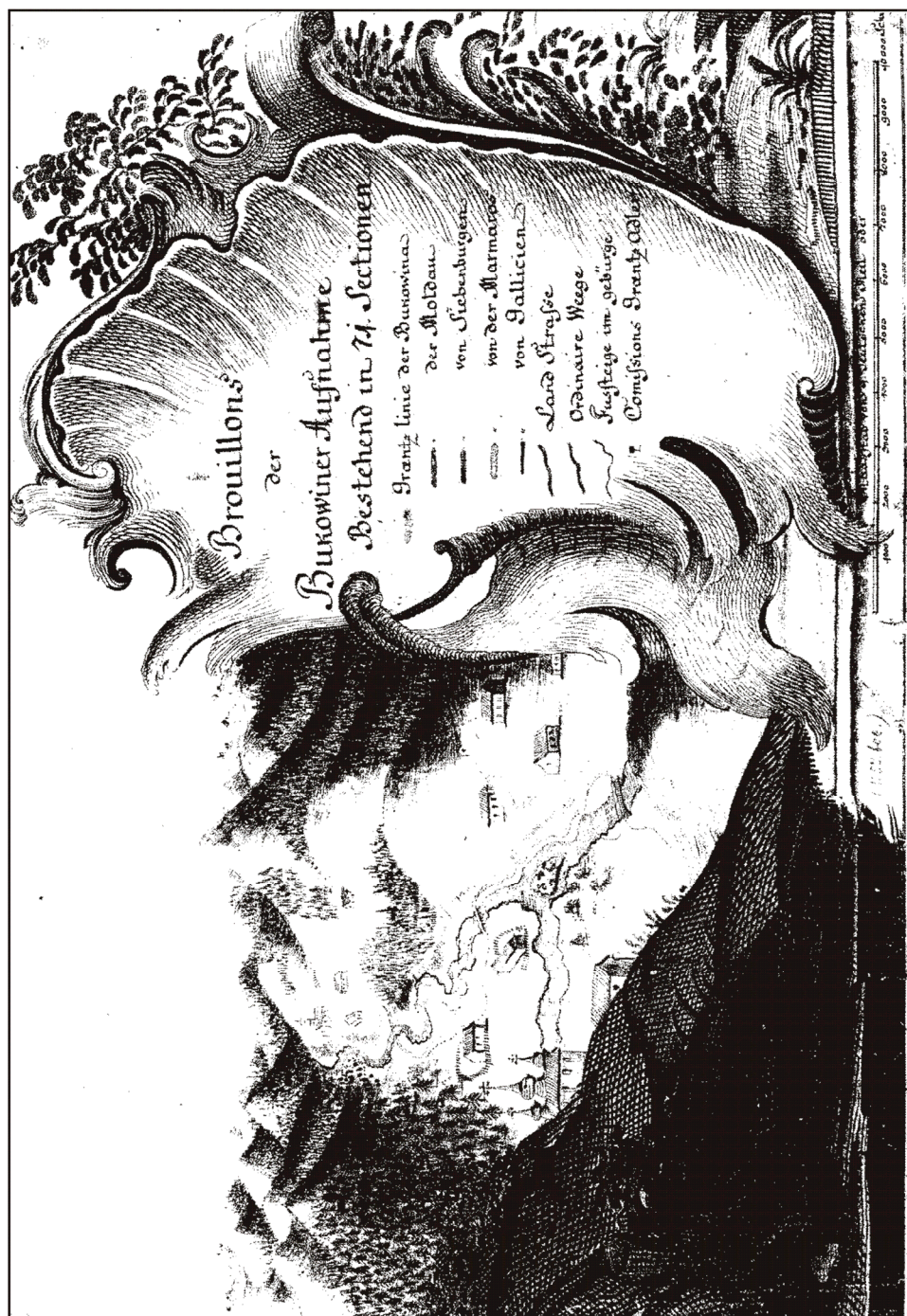

Fig. 4. Foaia de titlu a hărții *Brouillons der Bukowiner Aufnahme Bestehend in 7 Sectionen* (a se vedea, în afara titlului, echivalența mișcă germană – pași și notația în creion a scării numerice)

Maria Lucaci, 1983) sau harta topografică 1:75.000, realizată la sfârșitul secolului al XIX-lea și actualizată în primele decenii ale celui următor.

În mod firesc, se poate pune următoarea întrebare: ce importanță ar avea faptul că hărții i se atribuie anul 1775 sau 1778? În realitate, diferența de 3 ani constituie un „amănunt” semnificativ, pentru că, la rândul ei, trimite la o întrebare de fond: în condițiile în care, fapt indubitabil și în același timp oarecum curios, austriecii au început și au și terminat lucrările topografice încă înaintea anexării Bucovinei (ocuparea *de facto*, între 31 august și 25 octombrie 1774; anexarea *de jure*, în anul următor, la 7 și 12 mai 1775, prin semnarea, la Istanbul, a două convenții austro-turce; precizarea localităților și hotarelor exacte ale zonei cedate Austriei, prin Convenția de la Palamutka, din 2 iulie 1776), **harta pe care o analizăm înfățișează realitatea de dinainte sau de după anexare?**

În favoarea ultimei ipoteze pledează mai multe elemente, certificate de hartă, și deci existente deja pe teren, care, în mod logic, sunt ulterioare ocupării Bucovinei:

– „șanțurile de graniță” și chiar „*noul* (subl.n.) *șanț de graniță*”, menționate pe foaia 66, la nord-vest de Baia, așezare care inițial intra în zona de ocupație austriacă, dar ulterior, la 11 septembrie 1775, a fost retrocedată Moldovei (M. Iacobescu, 1993, p.81);

– semnul convențional (două linii paralele, apropiate, care leagă localitățile Suceava, Siret, Cernăuți și duce mai departe spre Galiția), care nu poate fi decât un drum nou, cu lungi sectoare rectilinii, poate doar proiectat, poate efectiv construit de austrieci, probabil imediat după 1775, al cărui traseu nu se suprapune peste drumul vechi, șerpuit, figurat și el pe hartă (fig. 3);

– existența unor fortificații la Gura Humorului, dublate de o structură ordonată, geometrică, ce nu poate fi interpretată decât drept cazarmă, sediul unei garnizoane militare, elemente pe care, împreună cu drumul menționat mai sus, este greu să ni le imaginăm ca fiind realizate înainte de 1775 și confirmă importanța strategică pe care Austria o acorda Bucovinei, ca teritoriu de legătură între Galiția și Transilvania;

– existența (sau doar proiectarea?) câtorva sate cu textură liniar-rectangulară, cu case aliniate la stradă și cu fizionomie adunată, de tip colonizare, care, contrastând în mod evident cu așezările românești tradiționale, cu case răsfirate, grupate în cuiburi, sau de tip risipit, nu pot fi nici ele decât ulterioare anului 1775 (Ițcanii Noi, situat pe drumul rectiliniu menționat mai sus, pe secțiunea LII/52; apoi Isten-Segis și Fogot-Isten („Doamne-ajută” și respectiv „Să ajute Dumnezeu”, în l. maghiară), ambele pe secțiunea XLV/45; Fig. 5) etc.

Și dacă cele mai de sus ar părea neconvingătoare sau insuficiente, se mai poate aduce în discuție și un alt argument: știindu-se că delimitarea efectivă, la fața locului, a frontierelor Bucovinei a început la 11 septembrie 1775 (când, prin urmare, sezonul favorabil pentru lucrări de teren era pe sfârșite) și s-a încheiat abia în vara anului următor, odată cu semnarea, la 2 iulie 1776, a convenției de la Palamutka, în care se precizau localitățile cedate și hotarele exacte ale zonei cedate (M. Iacobescu, 1993, p. 81), cum se explică faptul că legenda hărții pe care analizăm explică semnele convenționale prin care s-au desenat „*granițele*” (subl.n.) Districtului Bucovina cu Galiția, Ungaria / Maramureș, Transilvania și Moldova (în sensul de granițe deja oficial stabilite, nu de „granițe propuse”) și chiar bornele de graniță (cunoscutul însemn imperial – „*vulturii comisiei de graniță*”), plantate deja pe teren și indicate

precis pe hartă, ca de altfel și pichetele grănicerești sau „casele de pază” (*Wacht haus*)?

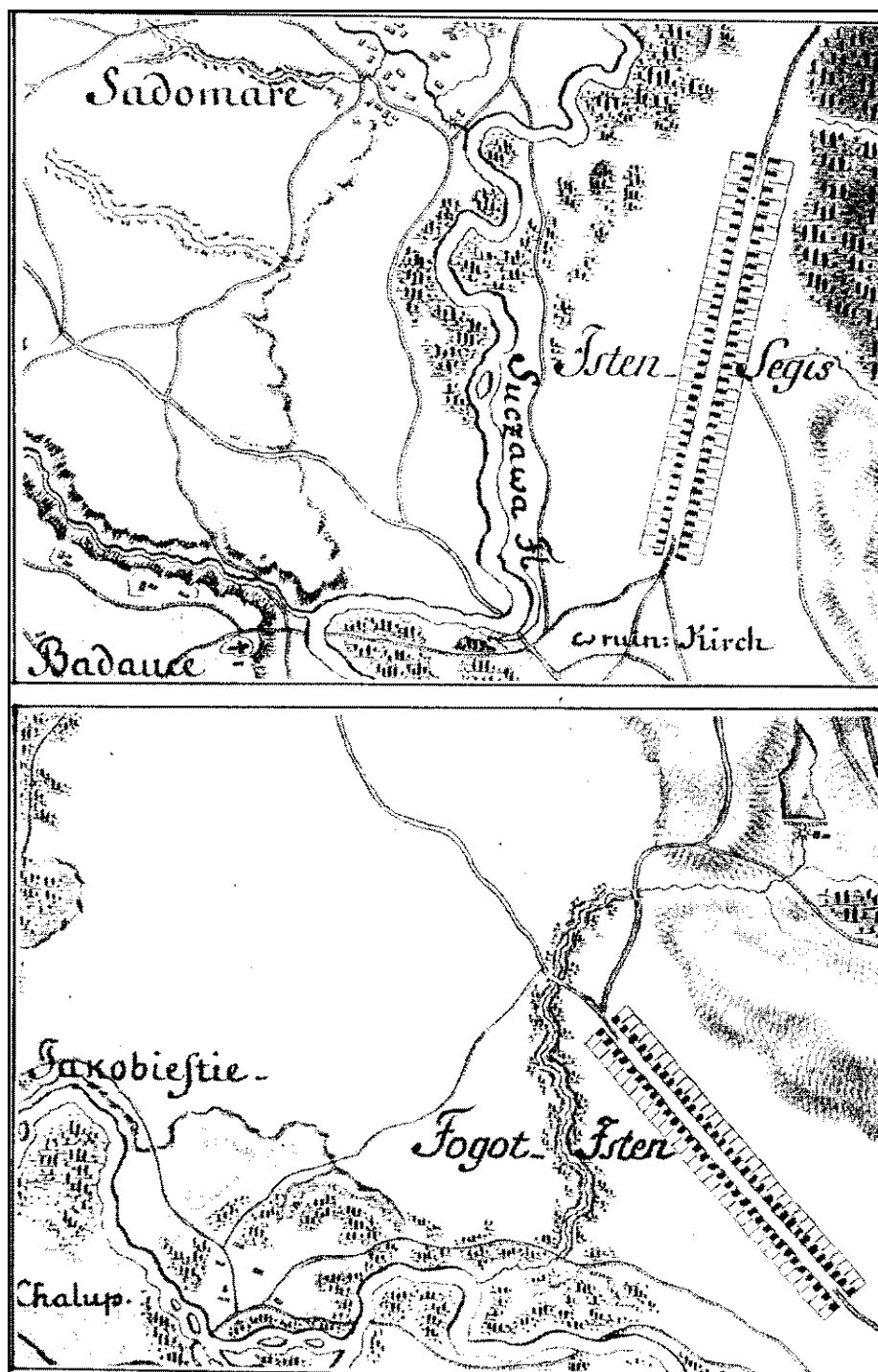

Fig. 5. Satele Istensegis și Fogotisten (fragmente din secțiunea XLV/45, micșorate)

3. ÎNTINDEREA TERITORIULUI CARTOGRAFIAT

În ciuda indicației din titlu, teritoriul cartografiat de austrieci și reprezentat pe hartă depășește aproape peste tot granițele stricte ale Bucovinei, așa cum au fost ele delimitate pe teren în anii 1775 – 1776, cuprinzând, de exemplu, și zone adiacente din Moldova. Faptul nu trebuie să surprindă: având în vedere contextul favorabil generat de războiul ruso – turc din anii 1768 – 1774, Curtea din Viena și-a propus să exploateze la maximum, prin toate mijloacele posibile (diplomatice, militare, corupție, intrigi), slăbiciunile celor două puteri beligerante, îndeosebi ale Porții Otomane (învinsă în acest conflict), și să-și extindă cât mai mult influența și posesiunile teritoriale în spații controlate de acestea, cu deosebire în Moldova (M. Iacobescu, 1993, p. 49-70).

Acest obiectiv se contura încă din 1772 – 1773, când cancelarul Austriei, Kaunitz, trimitea baronului Thugut, ambasadorul imperial austriac la Istanbul, instrucțiuni, schițe, planuri și informații despre nordul Moldovei, iar acesta, după ce confirmă primirea lor și că este la curent cu proiectul de „întindere a achizițiilor intenționate (a anexiunilor preconizate – n.n.) și în special despre o împreunare a Pocuției cu Ardealul, prin trupul Moldovei”, sugera, la rândul său, că „bucata de țară, ce ar urma să se rupă mai în urmă de la Moldova spre acest scop, ar trebui să fie o întindere mai mare”.

Oportunitatea proiectului este sesizată și de împăratul Iosif al II-lea, cu ocazia vizitei efectuate în vara anului 1773 în Transilvania (M. Iacobescu, 1993, p. 60-61).

Pregătirile și apoi operațiunile de ocupare a acestei punți de legătură, de mare valoare geostrategică și geopolitică (numită în documentele austriece secrete foarte sugestiv: „Cheia Moldovei”), s-au desfășurat cu mare minuțiozitate, având ca suport o evaluare din 3 februarie 1773 a ambasadorului Thugut, ce s-a dovedit foarte corectă: „este cu mult mai ușor a susține o luare în stăpânire imediată decât a ajunge la o cesiune din partea Porții” și că „ar fi bine, dacă la cea mai apropiată ocazie, fără nici o rezervă, s-ar putea lua în stăpânire cel puțin partea însemnată în schița de plan ce mi s-a trimis” (M. Iacobescu, lucr. cit., p. 64). Și într-adevăr, tratatul oficial de cedare a Bucovinei s-a parafat abia în 1776, la doi ani după ocuparea ei efectivă.

Ca urmare, după ce, în vara anului 1773, Iosif al II-lea dă dispoziții pentru cartografierea mai detaliată a nordului Moldovei, la începutul anului următor (4 ianuarie și respectiv 6 martie 1774) dispune pregătirea bornelor de frontieră, dar să se temporizeze plantarea lor în teren, lăsându-se, pe moment, „o graniță nedefinită”, care să poată fi extinsă cât mai mult posibil, atunci când ocaziile o vor permite.

Bineînțeles că ordinele cancelarului Kaunitz din octombrie 1774, după aprobarea de către împărat a planului detaliat de ocupare a nordului Moldovei (mai 1774), nu putea suna altfel: „să se ocupe cât se va putea mai mult și apoi vom vedea ce putem păstra”, strategie care își păstrează valabilitatea și în anul 1775: trupele să înainteze, dar să lase „o frontieră nedeterminată” (M. Iacobescu, lucr. cit., p. 65 și 68).

În condițiile arătate, este evident interesul Austriei pentru cunoașterea și cartografierea unor teritorii cât mai extinse, periferice Bucovinei (de exemplu, ținuturile Botoșanilor, Neamțului și Romanului, unde, în ianuarie 1775, se confirmă că „au început a face măsurători”; M. Iacobescu, lucr. cit., p. 69), care să faciliteze ocuparea lor atunci când s-ar ivi anumite oportunități. Nu este lipsit de interes să

amintim că la fel s-a procedat și în timpul războiului ruso – austro – turc din anii 1787 – 1792, când specialiștii militari austrieci au cartografiat nestingheriți întreg spațiul moldovenesc dintre Carpați și Siret, respectiv districtele Suceava, Neamț, Roman, Bacău și Putna, vizate a fi ocupate și anexate (*Harta Otzellowitz*, 1788 – 1790).

Imaginea generală a teritoriilor care, deși nu au făcut parte din zona ocupată în perioada 1774-1775, au fost totuși cartografiate și sunt reprezentate pe *Planul Districtului Bucovina* ne oferă scheletul planului (fig. 2).

4. BAZA MATEMATICĂ A HĂRȚII

Baza matematică este reprezentată doar prin scara de proporție, indicată în colțul superior drept al fiecărei foi. Nu există nici cadru gradat, nici rețea cartografică sau rectangulară, nici vreo referire la un eventual meridian - origine.

Toate acestea, coroborate cu absența curbilor de nivel, a cotelor sau a altor informații de ordin altimetric, confirmă, așa cum de altfel precizează și titlul, că ne aflăm, într-adevăr, în fața unui *plan*, a unei reprezentări exclusiv planimetrice, apropiată mai degrabă de planurile (hărțile) cadastrale decât de hărțile topografice. Ca atare, sfericitatea Pământului s-a putut neglija.

În consecință, subliniem încă o dată că încadrarea ei la hărțile topografice, bazată exclusiv pe valoarea mare a scării de proporție și pe detaliile foarte bogate, este greșită.

Revenind la scara de proporție, ea nu este redată numeric, ci doar sub formă grafică și directă (explicativă). Întregul segment mare reprezintă o jumătate de milă, respectiv 6.000 pași („*Maastab von einer halben Meile oder 6000 Schritten*”), el fiind împărțit în 6 segmente mai mici, a câte 1000 pași fiecare. La rândul ei, jumătatea din stânga a talonului este împărțită în 5 diviziuni, ceea ce indică și precizia scării: 100 pași (**Fig. 6.**).

Fig. 6. Scara grafică a *Planului Districtului Bucovina*.

În situația dată, pentru ca harta să poată fi folosită și comparată cu hărțile topografice actuale, se pune problema stabilirii scării numerice și respectiv a scării grafice echivalente, exprimate în sistemul metric. Dovada acestei necesități este inscripționarea în creion sub forma „1:28.800”, pe latura de sus a secțiunii nr.1/1 din *Planul Districtului Bucovina*, deasupra scării grafice, făcută probabil de către unul dintre cercetătorii care au studiat harta (posibil N. Docan), la fel cum aceeași „mână”, pe pagina de titlu a hărții *Brouillons der Bukowiner Aufnahme*, a scris „1:57.600” (**Fig. 4.**).

Dintre pușinii cercetători care au cunoscut și au analizat această hartă, nici unul nu precizează dacă a întreprins verificări personale sau a acceptat tacit valoarea de 1:28.800, pusă în circulație, se pare, de către N. Docan, în 1912 (V. Băican, 1996, p. 22 – 23).

În aceste condiții, nu știm ce valoare metrică s-a avut în vedere pentru o milă, existând probabilitatea ca prin comparație cu scările, considerate certe, ale altor hărți (Bawr – 1:288.000; Oztzellowitz – 1:28.800; Brouillons – 1:57.600; planurile cadastrale austriece – 1:2.800), toți să fi acceptat implicit pentru *Planul Districtului Bucovina* tot o scară corespondentă, respectiv 1:28.800.

În ce ne privește, noi am avut această curiozitate, recurgând la ce două procedee utilizabile în astfel de situații:

1) Calcularea valorii scării numerice, cunoscându-se valoarea metrică a unei mile;

2) Calcularea valorii scării numerice prin compararea și raportarea unei aceleiași distanțe (dintre două repere identificabile pe ambele hărți).

Spre surprinderea noastră rezultatele au fost contradictorii, nu doar între ele, ci și față de scara admisă în mod curent.

În aplicarea primului procedeu am plecat de la valoarea 1 milă („vineză”) = 7 585 m, care era în uz și în Bucovina (M. Iacobescu, p. 138 și 492, care citează, la rândul lui, pe E. Simiginowicz, *Manualul Administrației Comunale pentru Ducatul Bucovinei*, Cernăuți, 1902, p. 112). Aproximativ aceeași valoare (7.586 m) este indicată și de o altă sursă: „Mila a fost o unitate tradițională în țările de limbă germană. Ea avea 24.000 picioare germane; **era echivalentă cu 7.586 metri în Austria** (subl. n.) sau 7.532 metri în Germania de nord. Aceasta din urmă era asemănătoare cu mila daneză tradițională, ce avea și ea 24.000 picioare daneze sau 7,5325 kilometri (<http://en.wikipedia.org/wiki/mile>).

Așadar, considerând valoarea de mai sus, am măsurat, mai întâi, lungimea în milimetri a scării grafice (reprezentând $\frac{1}{2}$ milă, respectiv 6.000 pași), am dublat această lungime (pentru a afla numărul de milimetri corespunzător unei mile întregi, respectiv 12.000 pași) și, aplicând regula de trei simplă, am obținut **scara numerică \approx 1:24.000**.

Rezultatul conduce la următoarea întrebare: întrucât scara obținută de noi este mai mare, ce valoare metrică pentru o milă și ce milă anume era în uz la sfârșitul secolului al XVIII-lea și au avut în vedere toți cei care au calculat / acceptat scara **1:28.800?**

Și când ne referim la „un anumit tip de milă” avem în vedere o informație care ne vine exact din aceeași epocă și care, din câte se pare, complică și mai mult lucrurile. Este vorba despre scara grafică de pe pagina de titlu a unei alte hărți austriece – *Brouillons der Bukowiner Aufnahme Bestehend in 71 Sectionen*, unde se precizează sec: **o milă germană** (subl.n.) are 10.000 pași! (**Fig. 4**).

Considerând că între mila „vineză” și mila „germană” ar fi putut să difere doar numărul de pași, nu și echivalentul metric (7.585 m) și aplicând aceeași metodologie de calcul de mai sus, am ajuns la concluzia că *Brouillons* ar putea avea scara numerică \approx 1:70.800, față de valoarea de 1:57.600, adăugată de cineva pe pagina de titlu (nu știm pe ce bază) și acceptată până acum.

În ce privește al doilea procedeu, ne-am sprijinit pe compararea distanțelor între câteva biserici și mănăstiri (măsurate atât pe planul austriac, cât și pe harta topografică a României 1:25.000, ediția 1986), considerând că astfel de repere, pe

lângă faptul că sunt ușor de identificat, au fost ridicate în plan cu mare atenție și precizie.

A rezultat o scară medie cu valoarea 1:30.200, mai mică, prin urmare, decât scara 1:28.800, acceptată de toți cercetătorii. Faptul impune căutarea unei explicații, care ar putea fi deformarea (prin contracție) atât a hârtiei pe care a fost tipărită harta acum 230 de ani, cât și a hârtiei copiei xerox pe care am lucrat noi.

Sperăm că propriile noastre semne de întrebare cu privire la scările de proporție ale hărților austriece vor avea ecoul dorit, în sensul exprimării și a altor opinii, aducerii unor argumente suplimentare și clarificării problemei. Până atunci, ne mulțumim să mai dăm încă un exemplu, din care reiese cu câtă superficialitate a fost tratat până acum acest aspect cartografic: pentru harta atribuită lui Mieg (1774), D. Werenka (1895) și D. Olinescu (1896, p. 5) indică, în mod independent (și totodată corect, după opinia noastră), scara 1:130.900, M. Popescu – Spineni (1943, p. 152) – 1:130.000, iar V. Băican (1996, p.16 și 23) – 1:300.000, fără ca vreunul dintre aceștia să explice opțiunea proprie.

Revenind la *Planul Districtului Bucovina*, scara pe care o putem accepta ca reală – 1:28.800, poate fi cotată ca o scară mare, ce a permis reprezentarea a numeroase detalii.

Partea a doua a studiului (cuprinzând *Stadiul cunoașterii și valorificării hărții; Elementele de conținut; Importanța hărții; Lista hărților Bucovinei – retrospectivă critică; Bibliografia generală*) va fi publicată în numărul viitor (XVIII/2009) al revistei.

BIBLIOGRAFIE

- Băican V.** (1996), *Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII - lea*, Edit. Academiei Române, București.
- Iacobescu M.** (1993), *Din istoria Bucovinei*, Edit. Academiei Române, București.
- Iosep I., Lucaci Maria** (1983), *Analiza geografică a unei hărți vechi a Bucovinei (1774)*, Lucr. Sem. Geogr. „D. Cantemir”, nr.3/1982, Iași.
- Olinescu D.** (1896), *Chărțile Bucovinei*, B.S.R.G., An. XV, Trim. III - IV/1894, București.
- Popescu - Spineni, M.** (1943), *Harta Bucovinei din anul 1774*, Rev. Ist. Rom., vol. XI – XII (1941 - 1942), Imprimeria Națională, București.
- Popescu-Spineni, M.** (1978), *România în izvoare geografice și cartografice*, Edit. Șt. și Encicl., București.
- Ungureanu Al.** (2004), *Quelques aspects de l'évolution de l'habitat dans le Plateau de Suceava*, An. Șt. Univ. „Al. I. Cuza”, Tom XLVIII / 2002, s. II c., Geografie, Iași.
- Werenka D.** (1895), *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österreich (...)*, Czernowitz.
- * * * (1773-1775 ?), *Brouillons der Bukowiner Aufnahme Bestehend in 71 Sectionen* (1 : 57.600 ?), Arhivele Naționale, București.
- * * * (1778), *Plans des Bukowiner Districts bestehend in 72 Sections welche in denen Jahren 1773, 774 und 775 von einem Departement des Kay's : Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden;* (1:28.800), Arhivele Naționale, București.

Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
iosep@atlas.usv.ro